

ПРО ПРОТИДІЮ ЗНИЩЕННЮ АБО ПОШКОДЖЕННЮ ЧУЖОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ON COUNTERACTING THE DESTRUCTION OR DAMAGE OF OTHER PEOPLE'S PROPERTY UNDER MARTIAL LAW

Юнін О.С., д.ю.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
проректор

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Шаблистий В.В., д.ю.н., професор,
директор

Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

У статті аналізується питання перспективних напрямів протидії деліктам у вигляді знищення або пошкодження чужого майна в умовах воєнного стану.

Наголошується, що протягом 2024 вперше за останні п'ять років спостерігається негативна динаміка поширення кримінальних правопорушень, передбачених статтею 194 Кримінального кодексу України. Вказано, що відповідний стан речей обумовлений тим, що широкомасштабна війна, яку російська федерація розв'язала проти України, виступає в якості потужного чинника поширення окремих кримінальних правопорушень.

На підставі аналізу чинного законодавства та результатів досліджень вітчизняних вчених підтримано позицію, відповідно до якої запобігання злочинності та протидія кримінальним правопорушенням співвідносяться між собою в якості частини та цілого.

Запропоновано три основні напрями підвищення рівня ефективності протидії знищенню або пошкодженню чужого майна в умовах воєнного стану: модернізація чинного законодавства, проведення індивідуальної профілактики з маргінально налаштованими категоріями населення, посилення заходів з охорони публічного порядку та безпеки (у тому числі з використанням інновацій).

З урахуванням підвищеного рівня суспільної небезпеки знищення або пошкодження чужого майна в умовах воєнного стану, пропонується закріпити в ст. 194 дане діяння в якості кваліфікованого складу злочину.

Наголошується на доцільності використання безпілотних літальних апаратів правоохоронними органами для патрулювання місць масових скупчень людей.

Доведено, що війна виступає потужним детермінантом поширення ряду деліктів, серед яких і знищення або пошкодження чужого майна. В умовах сьогодення найбільш ефективними напрямками протидії даній групі деліктів є: модернізація чинного законодавства (зокрема, вбачається доречним визначити діяння у вигляді знищення або пошкодження чужого майна в умовах воєнного стану в якості кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України); проведення індивідуальної профілактики з маргінально налаштованими категоріями населення та організація інформаційних кампаній; посилення заходів з охорони публічного порядку та безпеки (у тому числі з використанням БПЛА). Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є аналіз зарубіжного досвіду протидії знищенню або пошкодженню чужого майна.

Ключові слова: кримінальний закон, власність, знищення чи пошкодження, воєнний стан.

The article analyzes the issue of promising areas of counteraction to torts in the form of destruction or damage to other people's property under martial law.

The authors emphasize that in 2024, for the first time in the last five years, there was a negative trend in the spread of criminal offenses under Article 194 of the Criminal Code of Ukraine. It is indicated that the relevant state of affairs is due to the fact that the large-scale war unleashed by the Russian Federation against Ukraine acts as a powerful factor in the spread of certain criminal offenses.

Based on the analysis of current legislation and the results of research by national scholars, the author supports the position that crime prevention and counteraction to criminal offenses are interrelated as part and parcel.

The authors propose three main areas for increasing the level of effectiveness of counteracting the destruction or damage to other people's property under martial law: modernization of current legislation, individual prevention with marginalized categories of the population, and strengthening of measures to protect public order and security (including through the use of innovations).

Taking into account the increased level of public danger of the act of destruction or damage to other people's property under martial law, it is proposed to enshrine this act in Article 194 as a qualified crime.

The authors emphasize the expediency of using unmanned aerial vehicles by law enforcement agencies to patrol crowded places.

It has been proven that war is a powerful determinant of the spread of a number of torts, including the destruction or damage of another's property. In today's conditions, the most effective directions for combating this group of torts are: modernization of current legislation (in particular, it seems appropriate to define acts in the form of destruction or damage to another's property under martial law as a qualified crime, provided for in Part 2 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine); conducting individual prevention with marginalized categories of the population and organizing information campaigns; strengthening measures to protect public order and security (including using UAVs). A promising direction for further scientific research is the analysis of foreign experience in combating the destruction or damage of another's property.

Key words: criminal law, property, destruction or damage, martial law.

У 2020 році на території України було обліковано 2157 випадків вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна» (з них у 217 злочинах особам вручено повідомлення про підозру), у 2021 – 1542 кримінальних правопорушень даного виду (з них у 262 – особам вручено повідомлення про підозру), у 2022 – 783 (з них у 150 особам вручено повідомлення про підозру), у 2023 – 762 (з них у 224 особам було вручено повідо-

влення про підозру), у 2024 – 978 деліктів названої групи (з них у 491 особам було вручено повідомлення про підозру) [1].

Таким чином, лише за період з 2020 по 2024 роки (включно) в нашій державі було зареєстровано 4282 кримінальних правопорушень у вигляді умисного знищення або пошкодження майна (з них у 1344 особам вручено повідомлення про підозру). Наведені вище статистичні дані демонструють наступні тривожні тенденції:

1) лише у більш ніж кожному третьому делікті особа було вручено повідомлення про підозру, що опосередковано свідчить про недосконалість чинної редакції ст. 194 КК України. Дана теза підтверджується і статистичними даними, наданими Державною судовою адміністрацією України [2]. Так, у 2020 році на території України було засуджено 76 осіб за ст. 194 КК України, у 2021 – 105 осіб, у 2022 – 84, у 2023 – 94. Окремо зауважимо, що у звіті про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2024 рік (Форма № 6), некоректно відображені статистичні дані щодо кількості осіб, засуджених за умисне знищення або пошкодження майна, через що встановити відповідні тенденції у даному звітному періоді на даний момент неможливо шляхом використання відповідної інформації.

2) у 2024 році вперше за вказаний період часу спостерігається негативна динаміка поширення деліктів у вигляді умисного знищення або пошкодження майна, що, не в останню чергу, пояснюється впливом цілого комплексу детермінантів, серед яких і такий фактор як широкомасштабна війна, яку російська федерація розв'язала проти України з лютого 2022 року.

Питання протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із умисним знищенням або пошкодженням майна, приділяли свою увагу ряд вітчизняних вчених, серед яких Ю. В. Баулін, В. С. Березняк, Р. А. Бориславський, А. А. Вознюк, В. К. Грищук, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, О. П. Дячкін, М. І. Мельник, С. А. Миронюк, В. О. Навроцький, Л. В. Павлик, М. І. Панов, Є. О. Письменський, В. Ф. Примаченко, А. В. Савченко, А. В. Семеник-Прибать, В. Я. Тацій, Ю. В. Філей, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, І. Шевченко, О. І. Ющик та ін. Водночас, дослідження відповідного питання крізь призму впливу війни, як детермінанта багатьох деліктів, на відповідні процеси серед науковців майже не проводились.

Метою цієї статті є визначення найбільш ефективних напрямів протидії загальними та спеціальними суб'єктами знищенню або пошкодженню чужого майна в умовах воєнного стану.

Перш ніж проаналізувати питання протидії актам деліктної поведінки у вигляді знищення або пошкодження чужого майна в умовах воєнного стану, доречно розкрити зміст поняття «протидія злочинності» та суміжні категорії.

Наразі у кримінології тривають палкі дискусії щодо визначення сутності поняття «протидія злочинності». Не дивлячись на той факт, що відповідне поняття широко використовується на законодавчому рівні, дефініція протидії злочинності (кримінальним правопорушенням) розкривається в поодиноких випадках та в контексті конкретної групи суспільно небезпечних (шкідливих) діянь [3]. При цьому, в законодавчих актах допускається порушення законодавчої техніки (порушення принципу єдності термінології), адже відповідні визначення мають істотні протиріччя між собою. Розглянемо вказане питання детальніше.

У п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначається, що запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінювання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [4].

З викладеного слідує, що під запобіганням доречно розуміти комплекс заходів, які реалізують різні групи

суб'єктів протидії злочинності, спрямовані на недопущення випадків делінквентної поведінки шляхом проведення віктимологічної профілактики, індивідуальної роботи з маргінально налаштованими групами населення, усунення детермінантів правопорушень тощо.

Що стосується протидії вказаним деліктам, то відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», протидія домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [4].

Отже, на відміну від запобігання, в контексті Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», під протидією даним правопорушенням розуміються діяння, спрямовані на припинення наявних актів протиправної поведінки та притягнення винних до відповідальності. Відтак, протидія домашньому насильству не включає заходи, спрямовані на недопущення кримінальних правопорушень.

Дещо інший підхід законодавець заклав під час визначення сутності протидії в Законі України від 20.09.2011 № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми». Відповідно до ст. 1 даного нормативно-правового акта, протидія торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми [5].

На підставі аналізу запропонованої вище дефініції можна зробити висновок про те, що протидія включає у себе не тільки напрями боротьби зі злочинністю шляхом припинення деліктної поведінки та притягнення винних до відповідальності, але і попередження відповідних злочинів. Відтак, останнє визначення дає підстави вважати, що запобігання злочинності (як і попередження, яке є його частиною) – це складова частина протидії.

Остання позиція наразі є домінуючою в кримінології. Зокрема, як зазначає В. Куц, поняттям «запобігання» охоплюється сукупність трьох названих засобів, перший з яких, профілактика, спрямовується на першу складову злочинності – причини й умови вчинення кримінального правопорушення; другий, попередження, націлений на другу складову злочинності – схильність людей до вчинення кримінальних правопорушень; третій, припинення, блокує створення умов для вчинення правопорушення, тобто готування до його вчинення (ст. 14 КК України). Але саме запобігання як комплекс названих вище засобів є складовою більш широкого явища і відповідного поняття «протидія злочинності», яке, на думку вченого, диференціюється власне на запобігання деліктам та правове реагування на них [6, с. 108].

Таким чином, протидія кримінальним правопорушенням – діяльність загальних та спеціальних суб'єктів, прямо або опосередковано спрямована на покращення криміногенної ситуації та притягнення винних до відповідальності. Цілком логічно, що найбільш ефективним напрямом протидії злочинності є недопущення нових випадків вчинення кримінальних правопорушень. Саме запобігання правопорушенням – пріоритетний вектор діяльності правоохоронних органів сучасних розвинених держав [7, с. 738].

Повертаючись до питання протидії знищенню або пошкодженню чужого майна зауважимо, що вказана діяльність може бути ефективною лише за двох умов: 1) наявний високий рівень взаємодії різних суб'єктів проти-

дії деліктам, передбаченим ст. 194 КК України; 2) комплексне застосування широкого кола заходів, спрямованих на протидію названій групі злочинів.

Як було вказано вище, протягом 2024 року вперше за останні п'ять років на території України спостерігається негативна динаміка поширення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 194 КК України, що, не в останню чергу, пов'язано з фактором широкомасштабної війни, яка виступає детермінантом окремих актів протиправної поведінки. В умовах сьогодення вкрай важливо модернізувати наявні заходи протидії та запровадити нові.

З урахуванням специфіки кримінальних правопорушень у вигляді знищення або пошкодження майна та їх динаміки поширення, серед заходів із протидії даним актам протиправної поведінки можна виділити наступні, найбільш ефективні:

1. Модернізація вітчизняного законодавства. Станом на сьогоднішній день санкція ч. 1 ст. 194 КК України передбачає наступні покарання: штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк; а ч. 2 ст. 194 КК України – єдиний безальтернативний вид покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до десяти років [8].

З огляду на високий рівень суспільної небезпеки даних злочинів, особливо в умовах дії на території України правового режиму воєнного стану (адже війна – потужний негативний чинник, що впливає на добробут населення, робить ряд категорій громадян більш соціально вразливими), вбачається, що в окремих випадках наведені покарання є недостатніми для виправлення засудженого, через що, можливо, доречно скористатись досвідом модернізації ст. 185 КК України (в редакції Закону України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство») та внести схожі зміни до ст. 194 КК України. Нагадаємо, згаданим вище нормативно-правовим актом вчинення крадіжки в умовах воєнного або надзвичайного стану віднесено до числа особливо кваліфікуючих ознак.

З урахуванням змісту чинної редакції ст. 194 КК України пропонуємо викласти ч. 2 у наступній редакції:

«Те саме діяння, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, або шляхом підпалу, вибуху чи іншим

загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років».

2. Проведення індивідуальної профілактики з маргінально налаштованими категоріями населення та організація інформаційних кампаній. Під час проведення відповідної роботи правоохоронними органами, ЗМІ та іншими суб'єктами протидії злочинності (як загальними, так і спеціальними) вкрай важливо довести інформацію щодо статистики поширення даних злочинів; осіб, притягнутих до відповідальності; положення ст. 194 КК України тощо.

3. Посилення заходів з охорони публічного порядку та безпеки (у тому числі з використанням інновацій). Один із перспективних напрямів у даному питанні – активізація патрулювання місцевості правоохоронцями з використанням сучасних технологій. Зокрема, вбачається актуальним здійснення патрулювання місць скупчення людей з використанням безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА). В умовах війни технічні можливості відповідної техніки невпинно зростають, а використання БПЛА для патрулювання місцевості дозволяє:

- збільшити оглядову площу;
- підвищити рівень оперативності правоохоронних органів;
- забезпечити ефект присутності правоохоронців на відповідній ділянці місцевості;
- знизити рівень навантаженості правоохоронців тощо.

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що війна виступає потужним детермінантом поширення ряду деліктів, серед яких і знищення або пошкодження чужого майна. В умовах сьогодення найбільш ефективними напрямками протидії даних групі деліктів є: модернізація чинного законодавства (зокрема, вбачається доречним визначити діяння у вигляді знищення або пошкодження чужого майна в умовах воєнного стану в якості кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України); проведення індивідуальної профілактики з маргінально налаштованими категоріями населення та організація інформаційних кампаній; посилення заходів з охорони публічного порядку та безпеки (у тому числі з використанням БПЛА).

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є аналіз зарубіжного досвіду протидії знищенню або пошкодженню чужого майна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора: офіційний вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 01.02.2025).
2. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 01.02.2025).
3. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності. Правове забезпечення євроінтеграції: загальноправовий та галузевий аспекти : кол. монографія. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 79–102.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 01.02.2025).
5. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 01.02.2025).
6. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103–112.
7. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V.M. Stratonov*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p. P. 736–760. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-33>.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.02.2025).